

Δυο λόγια από το συγγραφέα

Στην 7η Διεθνή Συνάντηση για την Οικονομία των Εργαζομένων, που έγινε στο Σάο Πάολο της Βραζιλίας, το Σεπτέμβριο του 2019, όπου συμμετείχε ο Μάκης Σταύρου, ιστορικός, εκπροσωπώντας την Εναλλακτική Δράση, μου είπε ότι θα μετέφραζε στα Ελληνικά το βιβλίο μου «Αυτοδιαχείριση και Επανάσταση». Ομολογώ – γνωρίζοντας τις πολλές ασχολίες που έχει ο Μάκης – πως δεν πίστεψα ότι αυτό το έργο μου θα μεταφραζόταν στα Ελληνικά, αλλά ο Μάκης μου απέδειξε ότι η δυσπιστία μου δεν ήταν δικαιολογημένη. Στις αρχές Μαΐου του 2020, εν μέσω της πανδημίας του κορωνοϊού, μιας ασθένειας που έφερε δεινά σε όλο τον κόσμο, μου έστειλε την ευχάριστη είδηση ότι η μετάφραση έχει προχωρήσει και, καλώς εχόντων των πραγμάτων, το φθινόπωρο θα γίνει η έκδοση. Πιστεύω ακράδαντα ότι αυτό έγινε κατορθωτό χάρη στην ακούραστη προσπάθεια του Μάκη και τη στήριξη της Εναλλακτικής Δράσης, μιας πολύ δραστήριας οργάνωσης στην οποία είναι μέλος. Έτσι, χάρη στην επιμονή του, το βιβλίο μου «Αυτοδιαχείριση και Επανάσταση» θα φτάσει στους Έλληνες αναγνώστες. Αισθάνομαι γι' αυτό μεγάλη ικανοποίηση που την οφείλω στον Μάκη, στο προσωπικό του ενδιαφέρον για τη δουλειά μου και στην αταλάντευτη βούλησή του. Εξίσου βέβαια την οφείλω στην Εναλλακτική Δράση, στα μέλη της, τις φίλες και τους φίλους της, που με προθυμία στηρίζουν αυτή την πρωτοβουλία.

Βέβαια, δεν είναι το πρώτο μου βιβλίο που μεταφράζεται στα Ελληνικά. Το 2014 οι «Εκδόσεις των Συναδέλφων» και οι «Ακυβέρνητες Πολιτείες» δημοσίευσαν ένα άλλο βιβλίο μου «Οι ανακτημένες επιχειρήσεις της Αργεντινής», στο οποίο αναλύω το κίνημα των ανακτημένων από τους εργάτες επιχειρήσεων της Αργεντινής και εστιάζω σε διάφορες πλευρές που σχετίζονται με τη διαδικασία της αυτοδιαχείρισης, η οποία εφαρμόστηκε στη χώρα μου την περίοδο της μεγάλης κρίσης, που προκλήθηκε από το νεοφιλελεύθερο καπιταλισμό, τον Δεκέμβριο του 2001. Οι ανακτημένες επιχειρήσεις στην Αργεντινή είναι, πιθανόν, τα μεγαλύτερα έκτασης εγχειρήματα εργατικής αυτοδιαχείρισης της εποχής μας: πρόκειται για εργοστάσια και επιχειρήσεις κάθε μορφής, που είχαν κλείσει εξαιτίας της κρίσης ή από τις κομπίνες των καπιταλιστών, τα οποία καταλήφθηκαν από τους εργάτες και επαναλειτούργουν ως εργατικοί συνεταιρισμοί. Αυτή τη στιγμή υπάρχουν στη χώρα μου περισσότερες από 400 επιχειρήσεις, κάθε είδους, που λειτουργούν με κανόνες αυτοδιαχείρισης, απασχολούν πάνω από 16.000 εργάτες και εργαζόμενους και επιβιώνουν παρά την οικονομική κρίση, την καταστολή και τώρα τον Covid -19. Αυτή η εμπειρία στην οποία συμμετέχω ενεργά, και

με έρευνες και με προσωπική δράση, σχεδόν επί δύο δεκαετίες, δεν είναι μόνο το αντικείμενο του πρώτου μου βιβλίου, που μεταφράστηκε και στα ελληνικά, αλλά είναι και ο λόγος που με οδήγησε να ασχοληθώ συστηματικά με την ιστορική έρευνα των εγχειρημάτων της αυτοδιαχείρισης.

Μεταξύ των δύο βιβλίων υπάρχει μια αρκετά σαφής σύνδεση. Στο βιβλίο «Οι ανακτημένες επιχειρήσεις της Αργεντινής» σχεδόν σε ένα ολόκληρο κεφάλαιο παρουσιάζονται με περιληπτικό τρόπο τα εγχειρήματα των ανακτημένων επιχειρήσεων που πρωτοεμφανίστηκαν στην ιστορία της αυτοδιαχείρισης και του εργατικού κινήματος, το οποίο (κεφάλαιο) στο βιβλίο «Αυτοδιαχείριση και Επανάσταση» παρουσιάζεται αναλυτικά καλύπτοντας όλο το περιεχόμενό του βιβλίου. Το θέμα της αυτοδιαχείρισης, που διατρέχει ολόκληρη την εργασία, ξεκινά από τις αυτοδιαχειριζόμενες επιχειρήσεις της Αργεντινής και της Λατινικής Αμερικής και συναντά κοινούς άξονες στις εμπειρίες της ιστορίας της αυτοδιαχείρισης. Βασικά πρόκειται για ένα βιβλίο που εξετάζει τους αγώνες του παρελθόντος από τη σκοπιά των αγώνων του παρόντος, αναζητώντας μέσα από αυτό το πρίσμα ένα στοχασμό που μπορεί να εμπνεύσει το παρόν και το μέλλον. Δεν είναι μια έρευνα για την ίδια την έρευνα, αλλά για να συνάγουμε από την ιστορική εμπειρία το περιεχόμενο του διαλόγου σχετικά με τους βασικούς άξονες της αυτοδιαχείρισης στην εποχή μας.

Πρόκειται επίσης για μια θεώρηση που προέρχεται από την Λατινική Αμερική, κάτι που μπορεί να φανεί παράξενο, καθώς το βιβλίο ασχολείται αποκλειστικά με γεγονότα και εμπειρίες που έλαβαν χώρα στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Ωστόσο, όπως θεωρούμε φυσικό ότι η παραγωγή της θεωρίας και της έρευνας των χωρών μας πρέπει να νομιμοποιηθεί από τα πανεπιστήμια των λεγόμενων αναπτυγμένων χωρών, με τον ίδιο τρόπο ακόμη και η αριστερά αναπαράγει την αντίληψη, σύμφωνα με την οποία στη Δυτική Ευρώπη γίνονται συζητήσεις για όλο τον κόσμο, ενώ στον υπόλοιπο κόσμο συζητάμε μόνο για τις χώρες μας. Υπό αυτή την έννοια, το βιβλίο μου είναι μια ματιά στην εμπειρία της αυτοδιαχείρισης στην ήπειρο όπου πρωτοεμφανίστηκε ο βιομηχανικός καπιταλισμός και κατ' επέκταση η εργατική τάξη, από τη σκοπιά βέβαια των ζητημάτων που προκύπτουν από τις εμπειρίες της αυτοδιαχείρισης στην Αργεντινή. Αυτό που προσπαθούμε να κάνουμε είναι, να «επικοινωνήσουμε» κατά κάποιον τρόπο –με βάση βέβαια τη δική μας ιστορική εμπειρία– με τις μεγάλες εργατικές επαναστάσεις, στις οποίες πρωταγωνίστησε η αυτοδιαχείριση και έδωσε την ευκαιρία για πλούσιο διάλογο και θεωρητικές προσεγγίσεις.

Αυτός ο διάλογος γίνεται στη βάση κάποιων ιδεολογικών κομβικών σημείων, που θα δούμε να εμφανίζονται πολύ συχνά σε διάφορα εγχειρήματα με διαφορετική κάθε φορά έμφαση, αλλά επαναλαμβανόμενα, ξεκινώντας από το γεγονός ότι η αυτοδιαχείριση της εργασίας καταγράφεται στην εμπειρία της ίδιας της εργατικής τάξης. Βρίσκουμε, λοιπόν, ότι, με τον ίδιο τρόπο, όπως και στις δικές μας ανακτημένες επιχειρήσεις, η αυτοδιαχείριση εμφανίστηκε στο περιθώριο της επαναστατικής θεωρίας, παρουσιάζοντας πρακτικά προβλήματα που δεν είχαν προβλεφθεί από τη θεωρία ή ήταν ακόμη και ευθέως αντίθετα με τη θεωρία. Έτσι βλέπουμε ότι και στη Λατινική Αμερική στις αρχές του 21ου αιώνα, οι ιδεολόγοι και οι ηγέτες πρέπει να προσαρμόσουν τις αντιπαραθέσεις τους και τις θεωρητικές αναζητήσεις τους στην πραγματικότητα της αυτοδιαχείρισης και να προσπαθήσουν να καταλάβουν και να ενσωματώσουν στα πολιτικά τους εφόδια τη γνώση, που προέρχεται από την αυτοδιαχείριση, η οποία εφαρμόζεται στα εργοστάσια, στις αγροτικές κολεκτίβες ή σε άλλες επιχειρήσεις, είτε είναι συνεταιριστικές, είτε λειτουργούν με εργοστασιακές επιτροπές και εργατικά συμβούλια. Επίσης, είναι ανάγκη να δούμε και μια άλλη διάσταση, ότι, δηλαδή, η συζήτηση δεν αφορά μόνο την αυτοδιαχείριση στην παραγωγή, αλλά και τι θα κάνουμε με τα προϊόντα που παράγονται από την αυτοδιαχείριση και πώς θα διασφαλίσουμε τη ζωή των μελών των αυτοδιαχειριζόμενων εγχειρημάτων, καθώς και πώς τα προϊόντα αυτά θα συμβάλλουν στην ευημερία της υπόλοιπης κοινωνίας. Αυτό σημαίνει ότι η αυτοδιαχείριση δε μπορεί να είναι μια διαδικασία ξεκομμένη από την υπόλοιπη κοινωνία, εάν έχουμε στόχο να επιβιώσει και πολύ περισσότερο να καθιερωθεί ως μια μόνιμη και σταθερή εναλλακτική λύση. Σ' ένα πλαίσιο αγώνων πολύ διαφορετικών μεταξύ τους, όπως είναι από τη μια οι ευρωπαϊκές επαναστάσεις του τέλους του 19ου αιώνα και των αρχών του 20ού και από την άλλη οι ανακτημένες επιχειρήσεις που εμφανίστηκαν στην περίοδο του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού, η σχέση με την οικονομία είναι ένα από τα κομβικά θέματα. Το βασικό ζήτημα, δηλαδή, είναι εάν η διαχείριση ασκείται μέσω ενός συστήματος κρατικού σχεδιασμού ή από τις δυνάμεις της αγοράς ή από έναν υποθετικό και πολύ λίγο γνωστό, κοινοτικό σοσιαλισμό. Εάν σκεφτούμε, όπως ο Marx στο Κεφάλαιο, ότι στις αυτοδιαχειριζόμενες επιχειρήσεις πραγματοποιείται η κατάργηση της αντίφασης κεφαλαίου και εργασίας, με κίνδυνο όμως να μετατραπούν οι ίδιοι οι εργάτες σε καπιταλιστές και να αποτιμούν την παραγωγή με κριτήρια της αγοράς, θα φτάσουμε στο συμπέρασμα ότι, ενώ η οικονομία δεν είναι διαμορφωμένη για ένα σύστημα, όπου επικρατούν οι συνεταιρισμοί, οι αυτοδιαχειριζόμενες επιχειρήσεις προσπαθούν να

αντιμετωπίσουν αυτή την αντίφαση. Ο άλλος θεμελιώδης άξονας είναι η σχέση με το κράτος, που έχει την ευθύνη τόσο για το σχεδιασμό, όσο και για τη χρηματοδότηση ή ακόμη ως υποστηρικτικό εργαλείο. Σε όλη την ιστορία, διαφορετικές πολιτικές επιλογές και κινήματα έχουν σκεφτεί (ή και έχουν δοκιμάσει στην πράξη) ότι οι διαχωριστικές γραμμές ανάμεσα στην οργάνωση της οικονομίας από τους εργάτες ή από την παρέμβαση του κράτους ή και από τα δύο, θα μπορούσαν να ξεπεραστούν στην κατεύθυνση της οικοδόμησης μιας «ελεύθερης ένωσης παραγωγών».

Αυτές οι διαχωριστικές γραμμές και οι αντιφάσεις γίνονται περισσότερο εμφανείς τώρα, που βλέπουμε ότι εν μέσω της κρίσης, η οποία συνεχώς επιδεινώνεται εξαιτίας της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας, οι εργατικοί συνεταιρισμοί και οι μορφές κοινωνικής και λαϊκής οικονομίας ξεφυτρώνουν ανάμεσα στις κοινωνικές ρωγμές που προκαλεί. Δεν ήταν απαραίτητα τόσο εμφανείς σε μια εποχή που η κατάρρευση του καπιταλισμού φάνταζε αναμενόμενη από τη μια στιγμή στην άλλη και οι επαναστατικές θεωρίες στηρίζονταν στον κεντρικό κρατικό σχεδιασμό ή σε μία διάχυτη διάθεση για κοινωνική επανάσταση, που θα τερμάτιζε την αδικία και την καταπίεση. Οι εμπειρίες της αυτοδιαχείρισης υπήρχαν σε όλες τις επαναστάσεις και σε όλες τις ευκαιρίες και τις συγκυρίες, στις οποίες η εργατική τάξη βρήκε κάποια κενά εξουσίας, όταν η κρατική εξουσία κατέρρευε ή βρισκόταν κάτω από την απειλή κατάρρευσης. Ωστόσο, παρά το ότι βρήκε αυτές τις χαραμάδες ήδη στους πρώτους συνεταιρισμούς, στην Κομμούνα του Παρισιού, στις ρωσικές επαναστάσεις, στα εργατικά συμβούλια της πρώτης μεταπολεμικής περιόδου ή στις κολεκτιβοποιήσεις στην περίοδο του ισπανικού εμφυλίου πολέμου, οι επιτυχίες της και οι αποτυχίες της παρέμειναν ένα σκοτεινό σημείο των επαναστάσεων και των θεωριών.

Αυτός ο σχεδόν αόρατος χώρος γίνεται εμφανής από το ότι εξετάζοντας κάθε μια περίπτωση ξεχωριστά διαπιστώνουμε πως σχεδόν κανένα από τα ρεύματα του εργατικού κινήματος δεν έπαιρνε υπόψη την οικονομική πλευρά της αυτοδιαχείρισης προτού αυτή εφαρμοσθεί, εκτός από κάποιες γενικές αρχές που πιο πάνω σκιαγραφήθηκαν. Αλλά ακόμη και στην περίπτωση που υποθέσουμε ότι προϋπήρχε η θεωρητική ανάλυση και ότι είχαν επεξεργαστεί ένα σχέδιο που θα υλοποιούσαν και μια γραμμή ανάπτυξης που θα ακολουθούσαν, ανακάλυπταν ότι η πραγματικότητα δημιουργούσε άλλες συνθήκες, αντιφατικές, βίαιες, χασομικές, όπως συνήθως συμβαίνει στην ιστορία, όπου τα πράγματα αλλάζουν και τα καλύτερα προγράμματα γίνονται ανεφάρμοστα. Πρέπει να επινοούμε συνεχώς καινούργια σχέδια και εκείνοι που επινοούν είναι οι λαοί.

Η αυτοδιαχείριση, επομένως, είναι μια ανακάλυψη των εργατών. Αυτό φαίνεται σε κάθε σύγκρουση, σε κάθε κρίση, σε κάθε επανάσταση. Είναι το άγραφο σενάριο της πλειοψηφίας, που ανατροφοδοτεί μόνιμα τη δράση, όπως και τη θεωρία. Αυτό που εγώ ανακάλυψα γράφοντας το βιβλίο «Αυτοδιαχείριση και Επανάσταση» είναι η δυναμική, που υπάρχει σαν κοινή γραμμή σε κάθε εγχείρημα, όταν οργανώσεις, διανοούμενοι και μάζες εγκατέλειψαν τα σχέδια που είχαν αποφασίσει και ήταν αναγκασμένοι να κάνουν καινούργια σχέδια για να μπορέσουν να προχωρήσουν. Όπως έδειξαν οι εξελίξεις, η στόχευση των επαναστάσεων και των κινημάτων του 20ού αιώνα δεν ήταν αυτή της αυτοδιαχείρισης, αλλά μάλλον της συγκεντροποίησης και του κρατικού σχεδιασμού. Η δική μας σύγχρονη εμπειρία, μετά από την πτώση του σοβιετικού σοσιαλισμού, είναι εκείνη που από εγχειρήματα πολύ μικρότερης κλίμακας –εγχειρήματα διεκδικητικά και με διάθεση αντίστασης ενάντια στις στερήσεις που προκλήθηκαν από την καπιταλιστική συσσώρευση– μας οδήγησε, για μια ακόμη φορά, να βάλουμε το μεγεθυντικό φακό στα εγχειρήματα της αυτοδιαχείρισης. Η διάσωση αυτής της ιστορικής διαδρομής και των συζητήσεων που τη συνοδεύουν, είναι ο στόχος αυτού του βιβλίου.

Όπως θα παρατηρήσει ο αναγνώστης, δεν προσπαθώ να εξαντλήσω το θέμα, αλλά να προσεγγίσω τη μελέτη του. Δεν σκοπεύω να ξαναγράψω την ιστορία των επαναστάσεων, αλλά να την εξετάσω από άλλη οπτική γωνία. Εάν υιοθετήσουμε αυτή την προοπτική, που σε μια πρώτη θεώρηση δεν ξεπερνά μερικές ιστορικές στιγμές, οι οποίες αναφέρονται συνήθως από όσους μελετούν την αυτοδιαχείριση (όπως είναι η Κομμούνα του Παρισιού, η Ρωσική Επανάσταση με τα σοβιέτ και τις εργοστασιακές επιτροπές, τα γερμανικά, ουγγρικά και ιταλικά εργατικά συμβούλια μετά το τέλος του πρώτου παγκοσμίου πολέμου, οι αναρχικές κομμούνες στην Ισπανία στη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου και μερικά παραδείγματα καταλήψεων εργοστασίων στη Χιλή και το Περού και την αυτοδιαχείριση στη Γιουγκοσλαβία την εποχή του Τίτο) το πεδίο μελέτης παίρνει άλλες διαστάσεις. Την αυτοδιαχείριση, εάν την προσεγγίσουμε ως διαδικασία κολεκτιβοποίησης της εργασίας και οικονομικής δημοκρατίας, τη βλέπουμε να εμφανίζεται σε κρίσιμες ιστορικές στιγμές σε ολόκληρο τον καπιταλιστικό κόσμο, από τις μεγάλες επαναστατικές κρίσεις μέχρι και τους πιο μικρούς χώρους αντίστασης, στη διάρκεια μεγάλων χρονικών περιόδων, όταν η κυριαρχία του κεφαλαίου φαίνεται ότι δύσκολα θα αντέξει. Και ενώ τα γεγονότα που αναλύονται σ' αυτό το βιβλίο είναι, ως επί το πλείστον, αποτέλεσμα των βιομηχανικών εργατών σ' ένα καπιταλισμό που βρίσκεται σε πλήρη επεκτατισμό, τα δικά μας

σύγχρονα εγχειρήματα δείχνουν μια ποικιλία μορφών εργασίας και κινήματων στις λαϊκές συνοικίες της Λατινικής Αμερικής, της Αφρικής και τις Ασίας, σε εργοστάσια που έχουν εγκαταλειφθεί από τους καπιταλιστές στην Ευρώπη και στη Νότια Αμερική και στη λαϊκή οικονομία που δημιουργείται από δεκάδες ή εκατοντάδες εκατομμύρια φτωχών στις αστικές και αγροτικές περιοχές σε όλο τον κόσμο.

Με αυτό το σκεπτικό, οι παλιοί αγώνες και εμπειρίες, όπως και οι σκέψεις των θεωρητικών επαναστατών των διαφόρων ρευμάτων και παραδόσεων, έχουν ακόμη κάτι να μας προτείνουν και πράγματα να μας πουν. Όπως εξηγώ στην εισαγωγή του βιβλίου, το ότι έχω επικεντρωθεί στις ευρωπαϊκές επαναστάσεις έως το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο οφείλεται βασικά στο πολύ μεγάλης σημασίας γεγονός ότι η Ευρώπη ήταν το λίκνο, τόσο του βιομηχανικού καπιταλισμού, όσο και του εργατικού κινήματος, και των πρώτων προσπαθειών για ανατροπή αυτού του συστήματος, όταν ο υπόλοιπος κόσμος ήταν αποικιοκρατούμενος από τις ευρωπαϊκές αυτοκρατορίες ή αγωνιζόταν να απαλλαγεί από τον αποικιακό ζυγό. Πρόθεσή μου είναι, σε μελλοντικούς τόμους, να εξετάσω εγχειρήματα πιο πρόσφατα και λιγότερο γνωστά, στα οποία οι λαοί σε άλλες ηπείρους ακολούθησαν τις διαδικασίες της αυτοδιαχείρισης. Στους αγώνες για την αποαποικιοποίηση της Αφρικής, στον αγώνα για την ανεξαρτησία της Αλγερίας, στις επαναστάσεις της Άπω Ανατολής, στα χρόνια που ακολούθησαν την Κουβανική Επανάσταση στη Λατινική Αμερική, σε κάθε κοινωνική σύγκρουση βρίσκουμε αυτοδιαχειριζόμενες καταστάσεις. Η εύρεση των κοινών δεσμών, που έχουν η ανάλυση των διαφορών και των επιλογών που το κάθε εγχείρημα έκανε και η διάσωση από τη λήθη των θεωρητικών και των χρονογράφων τους, είναι μέρος του σημερινού αγώνα για τη μετατροπή της αυτοδιαχείρισης σε μια εμπειρία, πάνω στην οποία θα οικοδομήσουμε στη μετακαπιταλιστική εποχή, κάτι που χρειαζόμαστε κάθε μέρα και πιο επιτακτικά.

Είμαι σίγουρος ότι και στην Ελλάδα υπάρχει πλούσια ιστορία της αυτοδιαχείρισης, πέρα από τους σημαντικούς αγώνες των τελευταίων χρόνων, ανάμεσα στους οποίους ξεχωρίζω τον αγώνα των εργατών του εργοστασίου της ΒΙΟΜΕ στη Θεσσαλονίκη. Ελπίζω ότι αυτό το βιβλίο θα βοηθήσει, ώστε μέσα από τις συζητήσεις, που σίγουρα θα προκαλέσει, να μάθουμε περισσότερα και για την ιστορία της αυτοδιαχείρισης και στην Ελλάδα. Εάν η έκδοση του βιβλίου συμβάλλει στην ενθάρρυνση για παραγωγή αυτής της γνώσης, ο στόχος του θα έχει εκπληρωθεί με το παραπάνω.

Αντρέας Ρουτζέρι